

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

©2020 СИНИЦИНА Г. А., ЗУБКОВ С. О.

УДК 640.45:005.41
JEL: L66; M21

Синицина Г. А., Зубков С. О. Теоретичні аспекти функціонування підприємств сфери харчування на засадах сталого розвитку

У статті вирішено важливе науково-практичне завдання: визначення функцій підприємств сфери харчування та дослідження тенденцій їх розвитку в контексті стратегії сталого розвитку. Узагальнюючи наукові підходи вітчизняних і зарубіжних учених до визначення функцій підприємств сфери харчування, з'ясовано, що їх трактують як функції суб'єктів підприємництва в контексті взаємодії соціально-економічної та виробничої інфраструктур АПК. Доведено, що систему функцій підприємств сфери харчування доцільно розглядати відповідно до положень концепції сталого розвитку суспільства. Запропоновано розділити ці функції на економічні, соціальні та екологічні. Проаналізовано показники діяльності галузей «харчового ланцюга» за 2016–2019 рр. для визначення перспектив їх збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку. У результаті дослідження визначено, що сучасна державна політика розвитку аграрного сектора спрямована на створення організаційно-правових та економічних умов розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації, удосконалення процесів управління земельними відносинами. Обґрунтовано необхідність модернізації та реконструкції підприємств харчової промисловості на основі використання інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, впровадження конкурентоспроможних кластерів. Згідно з результатами теоретичного аналізу та маркетингових досліджень визначено пріоритетні завдання сталого розвитку складових споживчого ринку, а також перспективні для України напрями розвитку у сфері ресторанного бізнесу. Запропоновано систему заходів сталого розвитку підприємств сфери харчування, орієнтовану на досягнення головної мети, – забезпечення продовольчої безпеки країни, високого рівня та якості життя населення.

Ключові слова: сфера харчування, підприємства, функції, сталий розвиток, стратегія, система заходів.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-208-216>

Рис.: 2. **Бібл.:** 16.

Синицина Галина Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та управління, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: sinicina_galina@ukr.net

Зубков Сергій Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та управління, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: s.zubkov@hduht.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4892-8284>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/O-8090-2015>

УДК 640.45:005.41
JEL: L66; M21

Синицина Г. А., Зубков С. А. Теоретические аспекты функционирования предприятий сферы питания на основах устойчивого развития

В статье решена важная научно-практическая задача: определение функций предприятий сферы питания и исследование тенденций их развития в контексте стратегии устойчивого развития. Обобщая научные подходы отечественных и зарубежных ученых к определению функций предприятий сферы питания, установлено, что их трактуют как функции субъектов предпринимательства в контексте взаимодействия социально-экономической и производственной инфраструктур АПК. Доказано, что систему функций предприятий сферы питания целесообразно рассматривать в соответствии с положениями концепции устойчивого развития общества. Предложено разделить эти функции на экономические, социальные и экологические. Проанализированы показатели деятельности отраслей «пищевой цепи» за 2016–2019 гг. с целью определения перспектив их сбалансированного социо-эколого-экономического развития. В результате исследования установлено, что современная государственная политика развития аграрного сектора направлена на создание организационно-правовых и экономических условий развития фермерских хозяйств и сельскохозяйственной кооперации, совершенствование процессов управления земельными отношениями. Обоснована необходимость модернизации и реконструкции предприятий пищевой промышленности на основе использования инновационно-инвестиционной модели развития; внедрения конкурентоспособных кластеров. Согласно результатам теоретического анализа и маркетинговых исследований определены приоритетные задачи устойчивого развития составляющих потребительского рынка, а также перспективные для Украины направления развития в сфере ресторанного бизнеса. Предложена система мероприятий устойчивого развития предприятий сферы питания, ориентированная на достижение главной цели, – обеспечение продовольственной безопасности страны, высокого уровня и качества жизни населения.

Ключевые слова: сфера питания, предприятия, функции, устойчивое развитие, стратегия, система мероприятий.

Рис.: 2. **Библ.:** 16.

Синицина Галина Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики и управления, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: sinicina_galina@ukr.net

Зубков Сергей Александрович – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики и управления, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: s.zubkov@hduht.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4892-8284>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/O-8090-2015>

Synytyna H. A., Zubkov S. O. Theoretical Aspects of the Food Sphere Enterprises Functioning on the Basis of Sustainable Development

The article addresses the important scientific-practical task: defining the functions of enterprises of the food industry sphere and researching the tendencies of their development in the context of sustainable development strategy. Generalizing the scientific approaches of domestic and foreign scholars to define the functions of food sphere enterprises, it was found out that they are interpreted as functions of economic entities in the context of interaction of the socio-economic and industrial infrastructures of AIC. It is proved that the system of functions of enterprises in the food sphere is advisable to consider in accordance with the provisions of the conception of sustainable development. It is proposed that these functions be divided into economic, social and ecological. The indicators of activities of the «food chain» industries for 2016–2019 are analyzed in order to determine perspectives of their balanced socio-ecological-economic development. As a result of the research, it is defined that modern State policy as to development of agrarian sector is directed towards creation of organizational, legal and economic conditions for development of farm economies and agricultural cooperation, improvement of the processes of land relations management. The necessity of modernization and reconstruction of the food industry enterprises on the basis of the innovative-investment model of development, implementation of competitive clusters is substantiated. According to the results of theoretical analysis and marketing researches, the priority tasks for the sustainable development of the components of consumer market are determined, as well as promising for Ukraine directions of development in the sphere of restaurant business. The system of measures for sustainable development of food enterprises is proposed, focused on achieving the main goal – ensuring the food security of the country, high level and quality of life of the population.

Keywords: food industry sphere, enterprises, functions, sustainable development, strategy, system of measures.

Fig.: 2. **Bibl.:** 16.

Synytyna Halyna A. – PhD (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Economics and Management, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: sinicina_galina@ukr.net

Zubkov Serhii O. – PhD (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Economics and Management, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: s.zubkov@hduht.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4892-8284>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/O-8090-2015>

Аомінуючою світовою тенденцією останніх десятиліть є підвищення комфорту людського існування, одним із найважливіших індикаторів якого є достатній рівень споживання продовольства. Аналіз стану харчування населення України свідчить про його незбалансованість за основними нутрієнтами та про їх невідповідність основним положенням раціонального харчування.

Збільшення частки харчової промисловості у структурі промислового виробництва; зростання обсягу виробництва високоякісних продуктів харчування; якісна зміна структури харчування населення; підвищення калорійності продукції є одними із основних завдань, визначених у рамкових документах зі сталого розвитку щодо забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання суспільства.

Формування стратегічно нового етапу розвитку, обумовленого ступенем задоволення потреб населення, у тому числі в безпечних продуктах харчування, вимагає науково обґрунтованих змін у функціонуванні аграрно-промислового комплексу (АПК) України.

Аналіз теоретичних досліджень АПК зарубіжними та вітчизняними фахівцями свідчить, що в його основу закладена сукупність взаємопов'язаних галузей з виробництва та забезпечення населення продуктами харчування, починаючи із сільського госпо-

дарства та закінчуючи доведенням готових продуктів до споживача.

Функціональний аспект підприємств АПК зазвичай розглядають у контексті розвитку підприємництва. З огляду на те, що в Україні відбуваються важливі перетворення, спрямовані на модернізацію й інноваційний розвиток багатьох секторів економіки, суттєво зростає актуальність дослідження функціонування цих підприємств на засадах сталого розвитку.

А. Яцуном запропоновано «ввести в науково-практичний оборот категорію «сфера харчування»» [1, с. 10]. На думку автора, «з урахуванням принципових змін в управлінні економікою та поглядів на організацію харчування як кінцеву мету діяльності галузей «харчового ланцюга», сфера харчування становитиме систему, котра об'єднує різні галузі економіки, що виконують функції: вирощування продовольчої сировини, виробництва харчової продукції, реалізації продовольчих товарів, організації споживання страв у ресторанному господарстві та домогосподарствах населення» [2, с. 158].

На наш погляд, таке об'єднання різних галузей економіки, діяльність яких спрямована на забезпечення кінцевих потреб споживача в продуктах і послугах харчування, в одну дефініцію дозволяє розкрити багатоаспектність поглядів на характеристику та структуру сфери харчування, забезпечити пріоритети її збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку.

Питання управління та економічного розвитку підприємств сфери харчування досліджувались О. Андрійчуком, М. Беляєвим, П. Гайдуцьким, В. Гросул, Н. Мостенською, В. Павловою, П. Саблуком,

Роботу виконано в межах Держбюджетної теми «Обґрунтування стратегії розвитку підприємств сфери харчування України в умовах трансформації економіки та глобалізації світових економічних процесів» (3-19 БО (№ 0119U002176).

О. Черевко, А. Яцуном та іншими вітчизняними науковцями.

Проблеми сталого розвитку сфери харчування розглядали у своїх працях О. Бородіна, Є. Боршук, Б. Буркинський, З. Герасимчук, Б. Данилишин, В. Данилов-Данільян, В. Іванов, Ю. Лопатинський, Н. Мікула, О. Попова, І. Прокопа, В. Самофатова, В. Степанов, В. Трегобчук, С. Харчіков, О. Шубравська та інші.

Дослідженню теоретичних аспектів функціонування підприємств сфери харчування приділили увагу такі науковці, як М. Вітченко, В. Гуцало, І. Кириленко, В. Небелас, О. Мордвінов, Н. Мезенцева, А. Титаренко, Н. Черевик, О. Атамас, І. Мінаков, О. Соколов, В. Журавльова.

Теоретичні розробки дослідників сфери харчування як багатофункціональної системи, враховуючи їх значущість, потребують адаптації до інноваційних перетворень в Україні у напрямках сталого розвитку. Так, недостатньо опрацьовано питання формування системи функцій підприємств сфери харчування відповідно до «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (проект – 2017)» [3].

Метою статті є аналіз функцій підприємств сфери харчування та дослідження тенденцій їх розвитку в контексті стратегії сталого розвитку.

Узагальнюючи підходи вітчизняних і зарубіжних учених до визначення функцій підприємств сфери харчування, можна зробити висновки, що їх трактують як функції суб'єктів підприємництва та в контексті взаємодії соціально-економічної та виробничої інфраструктури АПК.

Перший підхід обумовлений тим, що сфера харчування розглядається як комплекс видів підприємницької діяльності. У зв'язку з цим виділяють три основні функції суб'єктів підприємництва:

- ✦ *ресурсну* (формування та продуктивне використання капіталу, трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів);
- ✦ *організаційну* (матеріально-технічне забезпечення виробництва, налагодження технологічного процесу, маркетингова діяльність);
- ✦ *творчу* (новаторські ідеї, генерування й активне використання ініціативи).

Визначення сфери харчування як інтегрованої міжгалузевої природно-соціально-економічної системи дозволяє виділити такі функції:

- ✦ *соціально-економічну* – забезпечення національної безпеки (задоволення потреб населення товарами, виготовленими із сільськогосподарської сировини при мінімальних затратах праці та засобів виробництва);
- ✦ *територіальну* – врахування конкретних природно-географічних і суспільно-географічних особливостей регіону;
- ✦ *промислово (виробничу)* – вирощування та подальша переробка сільськогосподарської сировини, виготовлення продовольчих товарів.

Нестійкість зовнішнього середовища; численні підприємства, що здійснюють економічну діяльність, у тому числі й міжнародну, на продовольчому ринку; багатоваріантність засобів державного регулювання обумовлюють необхідність формування нової системи функцій підприємств сфери харчування.

На нашу думку, цю систему доцільно розглядати відповідно до положень концепції сталого розвитку суспільства, з огляду на що функції варто розділити на економічні, соціальні та екологічні (рис. 1).

Підприємства, зайняті вирощуванням і первинною переробкою сировини, складають аграрний сектор України, який є однією з найважливіших ланок економічної системи та розвивається в умовах високої енергетичної забезпеченості, застосування широкого спектра агротехнічних прийомів, екологізації на основі використання сучасних енерго- та природозберігаючих технологій, методів і способів меліорації та хімізації.

За останній час найбільш суттєвими досягненнями в аграрному секторі є:

1. Санітарні та фітосанітарні заходи в сільському господарстві та системі контролю безпечності харчових продуктів послідовно приводяться до європейських вимог та практик. Також запроваджуються європейські вимоги до виробництва та обігу безпечних для тварин кормів, що є важливим елементом усієї системи контролю безпечності харчових продуктів.
2. Модернізується державна політика розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації.
3. Удосконалюються процеси управління земельними відносинами.
4. Розпочато практичну реалізацію Концепції розвитку сільських територій шляхом затвердження КМУ відповідного плану заходів, розрахованого на період до 2025 р.

Виконання комплексу заходів сприятиме стимулюванню підприємницької активності, диверсифікації зайнятості сільського населення, вдосконаленню механізмів впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад і сільських територій [4].

Водночас окремі заходи в аграрному секторі не привели до очікуваних позитивних ефектів, зокрема: скасування цінового регулювання на продовольчі товари мало наслідком суттєве зростання цін на продукти харчування. Хоча загалом його метою було зниження адміністративного тиску на бізнес і встановлення ринкового механізму ціноутворення на продовольчі товари.

За даними Державної служби статистики України, індекс споживчих цін у січні – жовтні 2017 р. порівняно з аналогічним періодом 2016 р. становив 114,4%; у січні – жовтні 2018 р. порівняно із січнем –

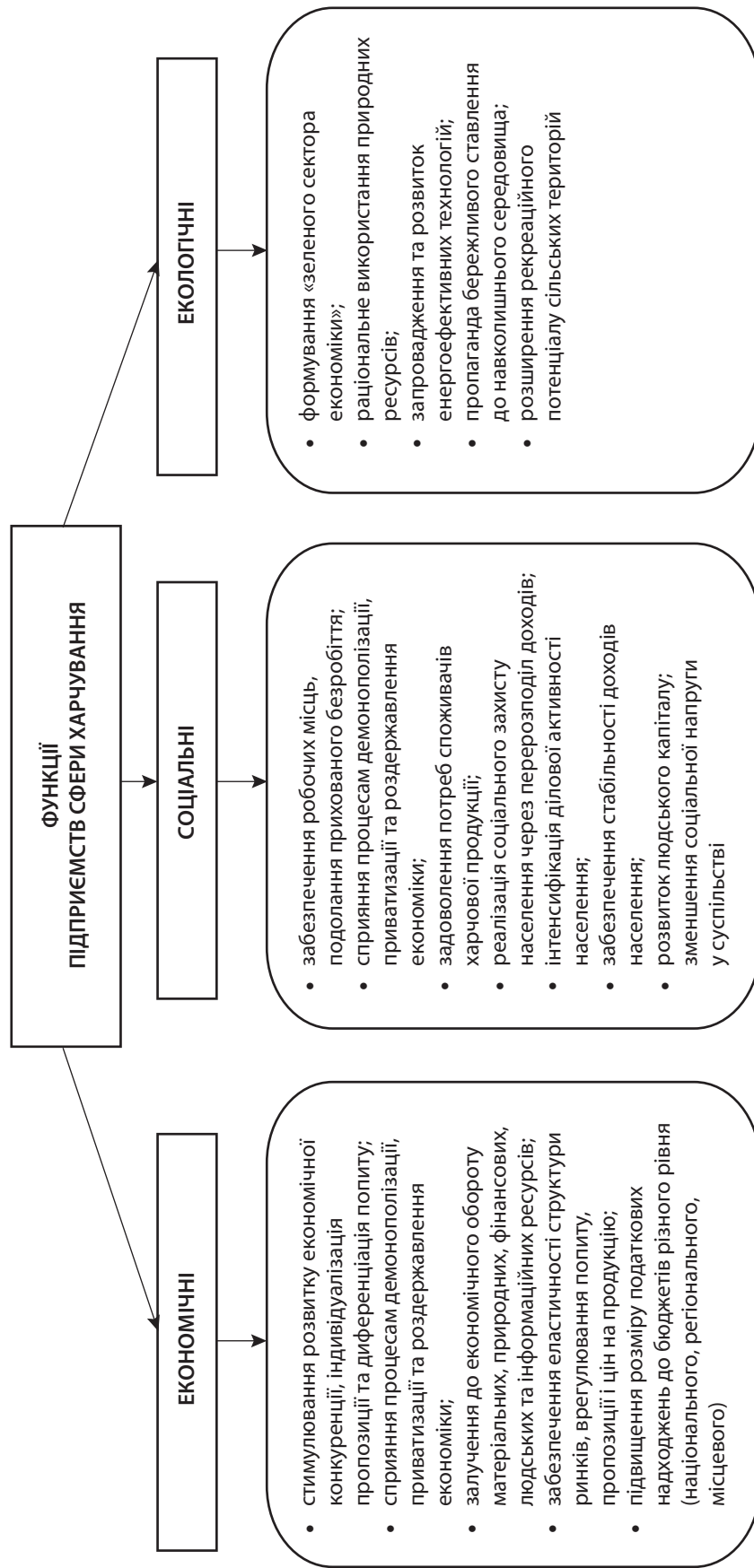

Рис. 1. Функції підприємств сфери харчування в стратегіях сталого розвитку суспільства

Джерело: авторська розробка.

жовтнем 2017 р. – 111,2%; у січні – жовтні 2019 р. порівняно із січнем – жовтнем 2018 р. становив 108,6%, що свідчить про стабілізацію цін на продовольчому ринку [5].

Окрім основних виробників сільськогосподарської продукції, існують і особисті підсобні господарства (домашні господарства населення), які вирощують її як для власних потреб, так і на продаж. Такі господарства забезпечують 44,9% виробництва загального обсягу сільськогосподарської продукції та спеціалізуються на комерційному вирощуванні овочів (98% картоплі, 95% огірків, 93% столових буряків, 91% капусти, 83% цибулі, 87% моркви та 70% томатів) та інших більш нішевих культур [6, с. 4]. Крім того, особисті підсобні господарства є ключовими виробниками молока, свинини та яловичини.

Сучасний етап функціонування підприємств харчової промисловості України вирізняється рядом особливостей, що обумовлює їх конкурентоспроможність. Серед найсуттєвіших можна виділити: високий рівень волатильності цін; відсутність дієвих державних інструментів та дій по забезпеченню стабілізації цін і нівелюванню їх сезонних і кон'юнктурних коливань.

Пожвавлення внутрішнього споживчого попиту на тлі зростання реальної заробітної плати та пенсій сприяло збереженню позитивних тенденцій виробництва в цій галузі. Так, за підсумками 2017 р., у харчовій промисловості, орієнтованій на внутрішній ринок, зростання склало 2,9% [7, с. 205].

Основним первинним сировинним ресурсом для підприємств харчової промисловості є сільськогосподарська продукція: її якість, екологічність, доступність та достатність впливає на собівартість продовольчих товарів, масштаби їх виробництва та споживчі властивості товарів. Специфікою національного виробництва продовольчих товарів є також висока частка домогосподарств у забезпеченні сировиною, що погіршує якість сировини, ускладнює процеси її транспортування та обробки, можливості планування діяльності.

Висока частка енерговитрат у формуванні собівартості продуктів харчування спричиняє періодичне зростання цін внаслідок удорожчання електроенергії, газу, тепла та інших енергоносіїв, що знижує конкурентні переваги таких груп товарів. Використання на багатьох підприємствах (особливо малих і середніх) застарілої техніки та технологій стримує підвищення кваліфікації працівників та продуктивності їх праці (продуктивність у 2–3 рази нижче, ніж на аналогічних підприємствах у розвинених країнах) [8, с. 24].

Слід відзначити «високий ступінь дезінтеграції на ринку харчової продукції, спричинений також значно нижчим за світовий рівнем кластеризації підприємств галузі, що пов'язано зі значною територіальною розосередженістю виробників харчової продукції,

а також недостатнім використанням інших мережевих моделей інтеграції підприємств – франчайзингу..., субконтрактингу, що значно послаблює їх позиції на вітчизняному ринку та перешкоджає виходу на зовнішні» [9, с. 41].

Ряд виробництв харчової галузі носять експортоорієнтований характер (виробництво соняшникової олії, какао, шоколаду, цукрових кондитерських виробів, тютюнових виробів тощо) та відзначаються високим рівнем і темпами проникнення на світові ринки.

Експортний обсяг перевищує імпортований у 9 разів. Так, згідно з інформацією Державної митної служби, у січні 2018 р. загальний обсяг імпорту кондитерських виробів склав 0,673 тис. т із загальною вартістю 2,904 млн дол. Цей показник (в обсязі) на 30% перевищує показник за аналогічний період 2017 р., а показник січня 2016 р. – на 0,368 тис. т. Найбільшим постачальником виступає ЄС (262 тис. т) [10].

Така ситуація супроводжується рядом екстерналії: волатильність світових цін впливає на внутрішні ціни; існує залежність збалансованості внутрішнього попиту та пропозиції від світової ринкової кон'юнктури; зміни зовнішньої політики можуть спричинити необхідність докорінної переорієнтації виробників; стимулюється орієнтація на експорт продуктів низького рівня переробки та сировини, що перерозподіляє внутрішні ресурси на їх користь і стримує розвиток підприємств харчової промисловості з високою часткою доданої вартості.

Перед виробниками поставлено завдання: «нарастити питому вагу продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини у експорті до 65%» [3, с. 10].

На наш погляд, технічне переозброєння, модернізація та реконструкція підприємств на основі використання інноваційно-інвестиційної моделі розвитку дозволить перейти до сучасних технологічних укладів і забезпечить дотримання вимог щодо якості, безпеки та екологічності продуктів харчування.

Підприємства, основною функцією яких є доведення продукції агросектора та харчової промисловості до кінцевого споживача та реалізація продуктів харчування населенню, – підприємства оптової та роздрібною торгівлі, торговельні мережі, продовольчі ринки, дрібнороздрібна мережа тощо.

Ці складові споживчого ринку відіграють значну роль у формуванні загального економічного потенціалу країни та забезпеченні потреб населення в товарах і послугах.

За даними Державної служби статистики України, питома вага продовольчих товарів в оптовому товарообороті у 2018 р. склала 16,1% порівняно з 16,5% у 2017 р. Частка продажу продовольчих товарів, що вироблені на території України, у 2018 р. зросла на 0,4% порівняно з 2017 р. [11].

За 9 місяців 2019 р. оптовий товарооборот підприємств, що реалізують продукти харчування та тютюнові вироби, збільшився проти відповідного періоду попереднього року на 0,4% та склав 15,3% у загальній структурі оптового товарообороту.

Індекс фізичного обсягу обороту оптової торгівлі, у порівняльних цінах, за січень – жовтень 2019 р. зменшився проти відповідного періоду попереднього року на 5,0%; індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі за той самий період збільшився на 39%, що свідчить про інтенсивний розвиток мережевої роздрібною торгівлі в Україні [12].

Результати теоретичного аналізу підтверджуються результатами численних маркетингових досліджень. Так, за результатами досліджень компанії GT Partners Ukraine, лідируючи позиції в Україні займає мережа дискаунтерів АТБ (990 магазинів на кінець 2018 р.). За рік, за розрахунками аналітиків, кількість магазинів мережі збільшилась на 80 одиниць.

На другій позиції вже довгий час утримується Fozzy Group, що розвиває бренди Сільпо, Фора, Le Silpo, Favore, Thrash (540 магазинів на кінець 2018 р.). Слід відзначити, що хоча кількість магазинів мережі за рік збільшилась на 5 одиниць, головним трендом цієї групи залишається якість, постійне оновлення своїх підприємств, розширення асортименту та незвичайні концепти [13].

Разом із цими мережами мешканці України надають перевагу компанії МЕТРО Кеш енд Кері Україна, місцевим торговельним мережам тощо.

На сьогоднішній день у мережах супермаркетів і великих магазинах продовольчого профілю України вживаються заходи щодо продовження дії проекту «соціального продуктового кошика», спрямованого на забезпечення незахищених верств населення продовольчими товарами за доступними цінами.

Пріоритетними завданнями щодо розвитку галузі та вирішення проблемних питань є:

- ✦ забезпечення сталого розвитку споживчого ринку, у тому числі за рахунок утримання позитивної динаміки основних показників та розвитку мережі сучасних об'єктів торгівлі, ресторанного господарства та побутового обслуговування населення;
- ✦ проведення роботи з удосконалення функціонування роздрібних ринків із продажу продовольчих товарів;
- ✦ сприяння забезпеченню захисту прав споживачів;
- ✦ сприяння роботі зі створення конкурентного цінового середовища та вільного доступу до продукції місцевих виробників, у тому числі виробників сільгосппродукції;
- ✦ сприяння підвищенню конкурентоспроможності та якості продукції, яка виробляється вітчизняними підприємствами.

Обсяг українського ресторанного ринку аналітики оцінюють у 30 млрд грн, а за кількістю закладів (понад 15 тис.) він уже досягнув показників докризового 2013 р. [14]. «За даними дослідницької компанії Nielsen, на вересень 2017 р. у найбільших містах України (Київ, Львів, Одеса, Харків, Запоріжжя та Дніпрі) функціонувало 10 994 підприємств у сфері ресторанного бізнесу. З них найбільша частка припадала на заклади типу кафе і ресторанів – 46% (5009 од.)» [15, с. 71].

За даними Державної служби статистики України, у III кварталі 2019 р. обсяг реалізованих послуг ресторанами та надання послуг мобільного харчування: населенню – збільшився на 19,9% порівняно з відповідним періодом 2018 р.; підприємствам (установам) – зменшився на 18,3%; іншим категоріям споживачів – зменшився на 1,5% [16].

Постійні коливання кон'юнктури ринку; негативні інфляційні процеси; потреба в реконструкції закладів ресторанного господарства відповідно до вимог державних будівельних норм та оснащення сучасним обладнанням; недостатній рівень професійності персоналу та його плінність – основні чинники, які стримують розвиток ресторанного бізнесу.

Крім того, в сучасних умовах господарювання на адаптацію підприємств ресторанного господарства до змін зовнішнього середовища впливають:

- ✦ недосконалість законодавства і нормативно-правового поля України для ведення ресторанного бізнесу;
- ✦ високий рівень фінансового ризику та корупованості в Україні, що не сприяє залученню світових брендів ресторанного бізнесу;
- ✦ зменшення чисельності контингенту потенційних споживачів унаслідок змін у чисельності та структурі населення країни, падіння його платоспроможності; пришвидшення темпів зростання виїзних туристичних потоків;
- ✦ відсутність практичного досвіду антикризового управління у керівників закладів, що призводить до зменшення кількості фінансово спроможних підприємств, які вдаються до реалізації стратегії скорочення або ліквідації діяльності взагалі;
- ✦ високі ставки орендної плати за приміщення через брак якісних площ негативно впливають на відкриття нових і цінову політику діючих закладів;
- ✦ велика кількість підприємств, які функціонують на межі банкрутства внаслідок зростання цін постачальників продуктів харчування, затримки платежів і збільшення кредиторської заборгованості, що негативно позначається на ритмічності виробництва.

Перспективними для України напрямами розвитку у сфері ресторанного бізнесу залишаються

тренди: національних кухонь; підприємств, що пропонують крафтові страви; втілення здорового способу харчування; приготування страв у присутності замовника; з фермерських продуктів; приготування низькокалорійних страв; використання низькотемпературних режимів та відкриття закладів харчування у форматі casual, своєрідних закладів фабрик і ринків.

За результатами теоретичного аналізу тенденцій розвитку сфери харчування нами запропоновано систему заходів сталого розвитку підприємств цієї сфери, орієнтованої на досягнення оптимального балансу між трьома складовими розвитку – економічною, соціальною та екологічною (рис. 2).

Визначальним у цих заходах є інноваційне спрямування розвитку, яке ґрунтується на активному використанні знань і наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інвестиційного клімату, оновленні виробничих фондів, формуванні високотехнологічних видів діяльності, підвищенні енергоефективності виробництва, стимулюванні збалансованого економічного зростання, основаному на залученні інвестицій у використання відновлюваних джерел енергії, в екологічно безпечне виробництво та «зелені» технології.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження доведено, що економічна, соціальна й екологічна складові сучасного розвитку сфери харчування зазнають негативних трансформацій, які можуть викликати загрозу продовольчій безпеці України.

Враховуючи галузеві особливості, державну політику, зовнішні продовольчі та фінансові виклики, які визначають специфіку розвитку підприємств сфери харчування, нагальним є визначення нових дієвих підходів до формування системи їх функцій.

Встановлено, що у функціональному аспекті розвиток підприємств сфери харчування має відбуватися шляхом поєднання інтересів всіх учасників ресурсних сфер суспільства та посилення синергетичного ефекту від їх раціональної взаємодії. Для того, щоб підприємства сфери харчування із максимальною повнотою виконували свої функції, їх розвиток мають всіляко стимулювати держава та суспільство.

Сучасна державна політика розвитку підприємств сфери харчування, окрім імплементації вітчизняного законодавства відповідно до європейських і світових стандартів, спрямована на створення організаційно-правових та економічних умов їх розвитку, удосконалення механізмів управління, а саме:

- ✦ забезпечення ефективного функціонування інтегрованого логістичного харчового ланцюга шляхом зниження ринкових ризиків;
- ✦ збільшення інвестування в інфраструктуру сфери харчування, її дослідження та розвиток інновацій шляхом пошуку нових форм спів-

праці з органами виконавчої влади, промисловцями та підприємцями;

- ✦ запровадження інноваційних технологій, спрямованих на створення систем збалансованого виробництва продуктів харчування та збереження природних екосистем;
- ✦ створення конкурентоспроможних кластерів у сфері харчування.

За результатами теоретичного аналізу тенденцій розвитку сфери харчування запропоновано систему заходів сталого розвитку підприємств цієї сфери, орієнтованої на досягнення головної мети – забезпечення продовольчої безпеки країни, високого рівня та якості життя населення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Яцун Л. М. Управління підприємствами сфери харчування : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Харків, 2016. 41 с.
2. Яцун Л. М. Сфера харчування населення як природно-соціально-економічна система : методологія формування та розвитку. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 16. № 1. С. 155–166. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/527/470>
3. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект – 2017). URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
4. Закон України «Про державний контроль, що здійснюється з метою перевірки відповідності законодавству про харчові продукти та корми, здоров'я та благополуччя тварин» від 18 травня 2017 р. № 2042-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19>
5. Основні показники соціально-економічного розвитку України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Ведення агробізнесу в Україні / Український клуб аграрного бізнесу, 2018 р. URL: http://ucab.ua/files/Survey/Doing/DoingAgribusinessInUkraine_2018.pdf
7. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ : НІСД, 2018. 688 с.
8. Губіна В. В. Механізми підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості : монографія. Харків, 2015. 204 с.
9. Собкевич О. В., Шевченко А. В., Сухоруков А. І., Белашов Є. В. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2014. 57 с.
10. Інформаційно-аналітичний звіт про ринки кондитерських виробів. 24.05.2018 р. URL: <http://ukrainian-food.org/uk/post/new-informacijno-analiticnij-zvit-konditerskih-virobiv-ukrainskij-riнок>
11. Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі. 2018 р. URL: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/vttr/sootsp/spisootsp18.htm>
12. Обсяги і структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі за видами економічної діяльності (клас за КВЕД-2010) за 9 місяців 2019 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Рис. 2. Система заходів сталого розвитку підприємств сфери харчування

Джерело: складено авторами за [3].

13. Топ-5 продуктових мереж України за кількістю магазинів і темпам відкриттів у 2018 році. URL: <https://rau.ua/novyni/top-5-produktovyh-setej>
14. Бум концептуальних ресторанов заканчивается. Что дальше? – обзор ресторанный рынка. URL: <https://delo.ua/lifestyle/sytynj-god-obzor-restorannogo-rynka-329410>
15. Пирняк Л. І. Глагола В. А. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 16. С. 71–78. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/13.pdf
16. Обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери послуг різним споживачам за видами економічної діяльності за III квартал 2019 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie

ta zovnishnie stanovishche Ukrainy v 2018 rotsi» [Analytical Report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Internal and External Situation of Ukraine in 2018"]. Kyiv: NISD, 2018.

"Bum kontseptualnykh restoranov zakanchivaetsya. Chto dalshe? – obzor restorannogo rynku" [The Boom of Concept Restaurants is Ending. What's Next? - A Review of the Restaurant Market]. <https://delo.ua/lifestyle/sytynj-god-obzor-restorannogo-rynka-329410>

Hirniak, L. I. Hlahola V. A. "Suchasnyi stan, perspektyvy ta tendentsii rozvytku restorannoho hospodarstva v Ukraini" [Current State, Perspectives and Trends of Restaurant Business Development in Ukraine]. *Infrastruktura rynku*. 2018. http://market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/13.pdf

Hubina, V. V. *Mekhanizmy pidvyshchennia konkurento-spromozhnosti pidprijemstv kharchovoi promyslovosti* [Mechanisms for Increasing the Competitiveness of Food Industry Enterprises]. Kharkiv, 2015.

- "Informatsiino-analitychnyi zvit pro rynky kondyterskykh vyrobiv" [Information and Analytical Report on Confectionery Markets]. <http://ukrainian-food.org/uk/post/new-informacijno-analiticnij-zvit-konditerskih-virobiv-ukrainskij-rinok>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19>
- "Obsiah realizovanykh posluh pidpriemstvamy sfery posluh riznym spozhyvacham za vydamy ekonomichnoi diialnosti za III kvartal 2019 roku" [The Volume of Services Provided by Enterprises in the Field of Services to Various Consumers by Type of Economic Activity for the Third Quarter of 2019]. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- "Obsiah i struktura optovoho tovarooborotu pidpriemstv optovoi torhivli za vydamy ekonomichnoi diialnosti (klas za KVED-2010) za 9 misiatsiv 2019 roku" [Volumes and Structure of Wholesale Trade Turnover of Wholesale Trade Enterprises by Types of Economic Activity (Class According to NACE-2010) for 9 Months of 2019]. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- "Osnovni pokaznyky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy" [The Main Indicators of Socio-economic Development of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- "Struktura optovoho tovarooborotu pidpriemstv optovoi torhivli. 2018 r." [The Structure of Wholesale Trade of Wholesale Trade Enterprises. 2018]. <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/vttr/sootp/spisootp18.htm>
- "Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku (proekt – 2017)" [Strategy of Sustainable Development of Ukraine until 2030 (Project - 2017)]. https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
- Sobkevych, O. V. et al. *Priorytety investytsiinoho zabezpechennia strukturnykh reform u promyslovosti Ukrainy : analitychna dopovid* [Priorities of Investment Support of Structural Reforms in the Industry of Ukraine: Analytical Report]. Kyiv: NISD, 2014.
- "Top-5 produktovykh merezh Ukrainy za kilkistiu mahazyniv i tempam vidkryttiv u 2018 rotsi" [Top 5 Food Chains in Ukraine by Number of Stores and Opening Rates in 2018]. <https://rau.ua/novyni/top-5-produktovyh-setej>
- "Vedennia ahrobiznesu v Ukraini" [Doing Agribusiness in Ukraine]. Ukrainyskyi klub aharnoho biznesu. 2018. http://ucab.ua/files/Survey/Doing/DoingAgribusinessInUkraine_2018.pdf
- Yatsun, L. M. "Sfera kharchuvannia naselennia yak pryrodno-sotsialno-ekonomichna systema : metodolohiia formuvannia ta rozvytku" [Nutrition System of Population as a Natural and Socio-Economic System: Methodology of Formation and Development]. *Ekonomichnyi analiz*. 2014. <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/527/470>
- Yatsun, L. M. "Upravlinnia pidpriemstvamy sfery kharchuvannia" [Management of Food Enterprises]: *avto-ref. dys. ... d-ra ekon. nauk* : 08.00.04, 2016.